

УДК 37.013.42-057.875:378.018.43]:355.01

DOI: 10.31499/2706-6258.2(8).2022.268060

СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНА РОБОТА ЗІ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДІУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ, ЗУМОВЛЕНОГО ВОЄННИМ СТАНОМ

Оксана Кравченко, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та педагогічної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-9732-6546

E-mail: okskravchenko@ukr.net

У статті визначено напрями соціально-виховної роботи зі студентською молоддю в умовах дистанційного навчання, зумовленого воєнним станом: заходи щодо надання першої психологічної допомоги всім учасникам освітнього процесу; створення умов з набуття здобувачами соціальних навичок (soft skills); неформальна освіта; проєктна діяльність; заходи з інтеграції та участі молоді у суспільному житті із застосуванням цифрових інструментів; волонтерська діяльність; національно-патріотичне виховання; науково-дослідна діяльність; національно-патріотичне виховання.

Ключові слова: дистанційне навчання; студентська молодь; soft skills; неформальна освіта; проєктна діяльність; волонтерська діяльність; національно-патріотичне виховання.

SOCIO-EDUCATIONAL WORK WITH YOUTH STUDENTS IN CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION DUE TO MARTIAL LAW

Oksana Kravchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Social and Pedagogical Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-9732-6546

E-mail: okskravchenko@ukr.net

The article analyzes the experience of socio-educational work with student youth in the conditions of distance learning caused by martial law. Areas of extracurricular activities of student youth are singled out: measures to provide psychological first aid to all participants of the educational process, as well as providing psychological support to overcome the traumatic effects of the war; creation of conditions for the acquisition of "soft skills" by the acquirers of social skills; the existence of a system of recognition of learning results obtained in non-formal education; project activity, as a teaching method, educational technology, and a form of extracurricular work with student youth; measures for the integration and participation of young people in public life with the use of digital tools; volunteer activity; national and patriotic education; research activity; conducting competitions with a patriotic theme. Students from vulnerable categories of the population need special attention: orphan students, students with disabilities, students from low-income families, single-parent families, etc. Separate categories of students who need additional attention are those who, because of military operations, were forced to move abroad with their families. This category makes up more than 10% of the total contingent. Among the prospects is the need for distance support for students due to displacement, as well as the development of programs for their adaptation after returning home. It is advisable to introduce educational components on media literacy and conflict management into educational programs.

Keywords: distance learning; student youth; soft skills; non-formal education; project activity; volunteer activity; national and patriotic education.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту», «вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [2].

Отож поряд зі здобуттям загальних, фахових компетентностей і програмних результатів навчання зі спеціальністю, здобувач вищої освіти формується як особистість, патріот, громадянин, людина інноваційного мислення.

Тому поряд з опануванням обсягу навчального плану й освітньої програми в умовах закладу вищої освіти важливою складовою є позааудиторна робота, соціокультурне життя та виховні заходи.

Досвід «ковідних» локдаунів змінив традиційні форми студентських активностей у дистанційний режим, трансформував виховну діяльність – зменшилася масштабність і кількість заходів, змінився їхній зміст, формат спілкування з ровесниками і викладачами, а також умови формування тих чи інших показників особистісного розвитку.

Не встигли заклади вищої освіти адаптуватися до таких умов, як у країні розпочалася війна. Менеджмент вищої освіти, наукова спільнота, студентський актив здійснюють пошук нових форм позанавчальної діяльності в умовах дистанційного навчання, зумовленого воєнним станом.

Українські вчені досліджують різні аспекти діяльності ЗВО – В. Андрущенко, Н. Дем'яненко, М. Згуровський, С. Калашнікова, Н. Коляда, В. Кремень, В. Луговий, А. Сбруєва, Ж. Таланова, О. Ярошенко та ін. Теоретичні основи політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах досліджують О. Базелюк, Ю. Вітренко, О. Воробйова, В. Ворона, М. Дебич, С. Калашнікова, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова та ін. Питання дистанційної освіти вивчають А. Алексюк, В. Биков, І. Блощинський, П. Воловик, Ю. Жук, В. Колос, В. Кухаренко, І. Підласий, С. Мигович, В. Олійник, О. Овчарук, О. Собаєва та ін.

Водночас перед закладами вищої освіти постають нові виклики, пов'язані із воєнним станом – як щодо організації освітнього процесу, так і різних видів позанавчальної діяльності студентської молоді.

Мета статті – узагальнити основні напрями роботи зі здобувачами вищої освіти в умовах дистанційного навчання, зумовленого воєнним станом.

Здійснимо спробу виокремити напрями позанавчальної діяльності зі студентською молоддю в умовах воєнного стану з досвіду факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

У перші дні війни особливо та й загалом донині виявилася нагальна потреба у **наданні першої психологічної допомоги** всім учасникам освітнього процесу, а також здійснення психологічного супроводу щодо долання травмивного впливу наслідків війни. З цією метою на сайті факультету накопичено та доповнюється перелік корисних ресурсів для дорослих та дітей. Ресурси спрямовані на психологічну підтримку, навчання та достовірне інформування (<http://surl.li/btkzi>). З метою забезпечення належного контролю за організацією освітнього процесу в умовах воєнного стану в

країні, надання психологічної підтримки при сильному емоційному потрясінні, стресі, відчутті небезпеки, що можуть викликати психологічну травму, та для оперативного реагування на факультеті створену Скриньку довіри.

Водночас викладачі надають психологічні послуги в режимі 24/7, налагоджують взаємодію з учасниками освітнього процесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, проводять консультування на вебсайті; здійснюють інформаційну підтримку щодо джерел консультування, куди саме можна звернутися, розмістивши повідомлення у месенджер Facebook-сторінки, чат Telegram-каналу тощо.

Особливої уваги потребують студенти з-поміж вразливих категорій населення: студенти-сироти, студенти з інвалідністю, студенти з малозабезпечених сімей, з неповних сімей тощо. Окрему категорію студентів, які потребують додаткової уваги, становлять ті, хто внаслідок воєнних дій вимушені були переміститися з родинами за кордон. Із загального контингенту така категорія становить понад 10%. Серед перспектив необхідність дистанційного супроводу студентів внаслідок переміщення, а також розробки програм для їхньої адаптації після повернення додому.

Загалом внаслідок війни у більшості людей проявляються розлади соціального і психологічного характеру: зниження адаптаційних здібностей, пригнічення пошукової та дослідницької активності тощо. Різні дезадаптаційні фактори є загрозами у фізичному виживанню, соціальному благополуччю та психічній стійкості особистості. З огляду на це, доцільно здійснювати розробку заходів з протидії і профілактики розладів усіх видів адаптації. У цьому відношенні доцільно здійснювати інформаційно-просвітницьку роботу, профілактичні онлайн-зустрічі щодо правил поведінки під час повітряної тривоги, внаслідок евакуації, щодо правильного режиму дня, ведення здорового способу життя тощо.

Реалізація тієї чи іншої освітньої програми передбачає **набуття здобувачами soft skills – соціальних навичок**. Так звані «м'які навички», які дають змогу випускникам ЗВО реалізуватися на першому робочому місці. Зокрема, це навички комунікації, стресостійкість, лідерство, вміння працювати в критичних умовах, навички вирішувати конфлікти, командна робота, вміння управляти своїм часом (тайм-менеджмент), здатність логічно і системно мислити, творчість, креативність тощо [9].

Огляд теоретичних праць та результати проведених досліджень засвідчують, що формування соціальних навичок у студентської молоді як у межах нормативних і вибіркового дисциплін, так і в позанавчальний час. Найбільш сприятливим для цього є науково-практичні центри та інші професійно орієнтовані осередки, на базі яких формуються тимчасові молодіжні колективи (Студентська соціально-психологічна служба, Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія», Гендерний центр, Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів», Молодіжний центр «START», Науково-практичний центр родинного виховання, Центр психологічного діагностування та тренінгових технологій «Інсайт») [3].

Останні події війни зосереджують увагу викладацької спільноти на необхідності формувати у молоді стресостійкість, витривалість, готовність здійснювати свою трудову діяльність в екстремальних умовах, нерідко наближених до бойових. З цією метою до змісту освітніх програм та навчальних планів введено окремі освітні компоненти «Soft skills у професіях соціонімічного профілю» тощо.

В умовах дистанційного навчання, зумовленого війною, важливим складником є **неформальна освіта**. Визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті регулюється «Тимчасовим порядком визнання результатів навчання, здобутих у неформальній та інформальній освіті в УДПУ» (<https://v.gd/BtF5Pc>) та «Інструктивно-методичними рекомендаціями щодо неформальної освіти на факультеті соціальної та психологічної освіти УДПУ», розміщеними на сайтах університету та факультету у рубриці «Неформальна освіта» (<http://surl.li/auzxs>). У 2022 р. наказом МОН України затверджено Порядок визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти.

Основним завданням неформальної освіти на факультеті є розширення та доповнення компетентностей, що отримуються в формальному освітньому процесі, покращення якості освітніх послуг, а також набуття додаткових компетентностей здобувачів освіти.

З метою посилення практики визнання результатів здобувачів, здобутих у неформальній освіті, призначено координатора з неформальної освіти, створена окрема рубрика на офіційному сайті факультету, розроблений алгоритм визнання результатів, забезпечений формат подання документів від здобувачів, представлено корисні посилання для здобуття компетентностей у неформальній освіті, а також онлайн-платформи для неформального навчання, платформи для вдосконалення навичок і саморозвитку.

Поряд з освітньою та науково-дослідною діяльністю у закладах вищої освіти інноваційною практикою виступає **проектна діяльність** як метод навчання, освітня технологія та форма позааудиторної роботи зі студентською молоддю. Це дозволяє, з одного боку, виявляти і реалізувати в життя творчі ідеї учасників освітнього процесу, з іншого, це можливість долучати здобувачів до інноваційної діяльності та формувати навички проектної діяльності.

У складі команди реалізації цих проектів є здобувачі, як на рівні написання проектної заявки, так і на всіх етапах їх реалізації. Це дозволяє реалізувати потенційні можливості здобувача від генерування креативної ідеї до підготовки звітних матеріалів за підсумками реалізації проекту, зокрема кращими практиками є: 1) у місті Умань розпочав роботу проект «Спільно. Точки зустрічі», який реалізовується спільно з ГО «Фонд «Професійний розвиток Харкова»» за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та у співпраці з Міністерством молоді і спорту України. Проект «Спільно. Точки зустрічі», спрямований на підтримку дітей, підлітків та їхніх родин, які через війну були змушені залишити свої домівки та ін.; 2) Благодійний проект «КОЛО ТУРБОТИ», створений ГО «Центр Соціального Лідерства» на чолі з О. Лисовською за підтримки Дитячого фонду ООН в Україні (UNICEF), під патронатом НДСЛ «ОХМАТДИТ» МОЗ України. Мета проекту: у співпраці з медичними закладами, соцпрацівниками, психологами та волонтерськими організаціями надавати кваліфіковану безоплатну допомогу сім'ям, дітям віком від 0 до 6 років, що отримали гостру травму у результаті дії різноманітних обставин під час війни в Україні тощо [9].

Низка грантонадавачів відновили фінансування та оголосили конкурсний відбір. Тож проектна діяльність може бути спрямована на генерування ідей щодо відновлення всіх сфер життєдіяльності країни від наслідків війни, що і виступає перспективним напрямом позанавчальної діяльності студентської молоді.

Дистанційне навчання «ковідного часу» і неможливість організації освітнього процесу в аудиторіях ЗВО через війну зумовлюють необхідність пошуку нових умов та шляхів *інтеграції та участі молоді у суспільному житті із застосуванням цифрових інструментів*. З 2020 р. університетська освіта накопичила кращий досвід дистанційного навчання. Перевагами цифрового освітнього середовища виявилися: для здобувачів розширення можливостей формування індивідуальної траєкторії; доступність до сучасних освітніх ресурсів; можливість для соціокультурної реабілітації шляхом віртуального відвідування музеїв, театрів, різноманітних виставок та заходів; для батьків підвищення рівня прозорості освітнього процесу та збільшення можливості для комунікації з усіма учасникам освітнього процесу; для викладачів – розширення нових можливостей організації освітнього процесу.

Серед цілей Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки – забезпечення доступності й інклюзивності вищої освіти та впровадження інноваційних технологій і дистанційного навчання у вищій освіті, тож реалізація освітніх програм та організація позанавчального життя має відбуватися шляхом цифровізації та дистанційного навчання в умовах ЗВО.

Поряд з цим актуалізуються питання щодо формування у здобувачів вищої освіти медіаграмотності задля формування вмінь об'єктивно споживати інформаційний масив в інтернет-просторі, володіти достовірною й актуальною інформацією, виявляти «фейки» і недостовірну інформацію, просувати власний продукт і напрацювання у професійній діяльності у медійному просторі тощо.

Кращою практикою факультету соціальної та психологічної освіти щодо цифровізації освітнього контенту та проведення дистанційних виховних заходів є реалізація проєкту «Культурно-рекреаційно-туристична Черкащина: інклюзивно-соціальна 3D-карта» за фінансової підтримки Українського культурного фонду. Розроблений у межах науково-дослідної теми «Система соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з особливими потребами засобами інклюзивного туризму», він спрямований на залучення молоді та людей з інвалідністю до пізнання об'єктів історико-культурної спадщини регіону.

Командою проєкту розроблено 4 маршрути, які включають 37 історико-культурно-туристичних об'єктів: Тур 1. м. Умань; Тур 2. Монастирище – Жашків – Звенигородка – Тальне; Тур 3. Корсунь-Шевченківський – Канів; Тур 4. Чигирин. Кожен тур демонструє відео до 40 хв. 3D-тур онлайн – новий формат подорожей по відомих місцях та визначним пам'яткам, який набирає популярність у сьогоденній реальності. Онлайн-тури надають можливість безкоштовно побувати в багатьох куточках регіону, не виходячи з дому. 3D-відео кожного маршруту (всього чотири) містять сурдопереклад для людей з вадами слуху, а також адаптовані для людей з вадами зору [8].

Такий ресурс рекомендований для використання в організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, зокрема під час роботи зі студентами з інвалідністю, формування умов для їхньої соціалізації та соціальної інтеграції. Створення відповідних платформ та забезпечення доступу до них, зокрема для людей з інвалідністю, допоможе їм спланувати свій відпочинок, зокрема онлайн-подорожі, а також, внаслідок цифровізації, пізнавати історико-культурні об'єкти. Інклюзивно-соціальна 3D-карта з вміщеними чотирма туристичними маршрутами та наявним

контентом не мають аналогів як щодо можливостей онлайн-подорожей регіоном, так й інклюзивним підходом до створення безбар'єрного доступу до історико-культурної спадщини Центральної України.

Серед форм позанавчальної діяльності в умовах воєнного стану доцільними є заходи з підвищення рівня **культури волонтерства серед молоді**. З перших днів війни жителі країни стали волонтерами: плетіння москітних сіток; збір одягу, ліків, спорядження для військових; готування їжі; збір продуктів харчування; допомога переселенцям тощо. Саме студентська молодь є активною у цьому напрямі. Попри дистанційне навчання, здобувачі за місцем проживання долучалися до волонтерської діяльності, у межах проходження практики спільно із закладами освіти, закладами соціальної сфери, громадськими організаціями та волонтерськими осередками надавали допомогу вразливим категоріям населення.

Заслуговує на увагу волонтерський проєкт щодо соціально-психологічної підтримки дітям і молоді з-поміж внутрішньо переміщених сімей. Зокрема, велика кількість дорослих та дітей вимушені знаходяться в гуртожитках університету. Науково-педагогічними працівниками факультету організовані консультації для підтримки емоційного та психологічного стану потерпілих. Також студенти – майбутні психологи та соціальні працівники – кожного дня відвідують дитячу кімнату в гуртожитку, де мають змогу поспілкуватися з дітками та провести з ними гарно час.

З метою узагальнення волонтерської практики студентів та популяризації такої діяльності в умовах війни започатковано проєкт «Карта волонтерства». Кожен студент, який волонтерив за місцем проживання, надіслав фотозвіт із зазначенням району й області. Зібрана інформація представлена фотоколажем на карті України. Така форма роботи дозволяє відчути кожному приналежність до надання допомоги ЗСУ та всім, хто потребує допомогу; формувати почуття єдності задля спільної мети; розвивати вміння організовувати волонтерську допомогу в громадах.

В Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини розпочав роботу **Ресурсний центр для внутрішньо переміщених осіб**, мета діяльності якого – надання освітніх послуг та просвітницьких заходів, здійснення соціально-психологічного супроводу, забезпечення комплексної реабілітації за видами (психологічна, соціальна, професійно-трудова, спортивна, медична) та інтеграції до життя Уманської територіальної громади.

Пріоритетним напрямом роботи зі студентською молоддю є **національно-патріотичне виховання**. Відповідно до Концепції національного виховання студентської молоді: «головною метою національного виховання студентської молоді є формування свідомого громадянина – патріота української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів» [4].

В умовах воєнного часу необхідно всіма інформаційними, освітніми та просвітницькими засобами пропагувати ідею територіально-культурного розмаїття та цілісності України, що «...є джерелом сили, а не слабкості, єдиної у світоглядному, політичному та ментальному сенсах української нації; розробити і впровадити медійні, просвітницькі та інші механізми підтримання духу взаємної поваги, терпимості й порозуміння між громадянами, що зі зброєю в руках захищають Батьківщину, і

цивільним населенням, тимчасово переміщеними особами і приймальними громадами, тими, хто залишається в Україні, і тими, хто виїхав за її межі» [10].

Визначальне рішення про історико-культурну складову освітнього процесу ухвалило Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. Національне Агентство конкретизує, що університетська автономія не є релевантним обґрунтуванням для відмови від відповідних освітніх компонентів або для їх перенесення до вибіркових дисциплін. Заклад вищої освіти несе відповідальність за якість власних освітніх програм та моральний обов'язок – формувати патріота своєї країни. Йдеться не лише про фахову підготовку, а й про всебічний гармонійний розвиток особистості здобувачів вищої освіти, їхню громадянську позицію і патріотизм, тобто виконання світоглядних завдань вищої освіти (ознайомитися із повним текстом рішення можна за посиланням: <http://surl.li/cixep>).

На факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини впроваджено інноваційний проєкт – Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія» (далі – Табір «Дія»), «мета якого – формування у студентів високої патріотичної свідомості, почуття вірності до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [5].

Табір «Дія» розпочав свою роботу у 2014 році внаслідок трагічних подій у державі – революційні зміни у листопаді 2013 – березні 2014 р., війна на Сході країни. Його створення продемонструвало високу громадянську позицію студентства УДПУ імені Павла Тичини, готовність молодого покоління відстоювати національні цінності, українську державність [5].

У 2022 році виповнилося 8 років з часу створення Табору «Дія». І за цей час відпрацювало 16 тематичних змін. Студентська молодь зніціювала наступну зміну – «Україна переможе!». Зміст цієї зміни студентство інтерпретує наступним чином: «Україна сьогодні перебуває в стані війни. Це страшні історичні події, свідками яких ми є сьогодні. Україна вже здивувала весь світ. Україна переможе. І покаже Україна Європі та всьому світу новий тип держави, нові горизонти та динаміку її розвитку. І стане Україна найкомфортнішою, прогресивнішою, інноваційною державою з найвищою якістю життя в Європі. Україна – незламна та сильна держава! Перемога за нами!» (магістрантка 2 курсу, Вікторія Д.).

Науково-дослідна діяльність є окремою формою позанавчальної діяльності здобувачів: написання випускних кваліфікаційних робіт; участь у міжнародних і вітчизняних наукових конференціях; участь у програмах із міжнародної академічної мобільності; дотримання принципів академічної доброчесності; участь у науково-дослідних підрозділах університету тощо.

Саме в умовах воєнного часу заслуговує на увагу діяльність Наукового товариства студентів та аспірантів, які зніціювали проведення студентської конференції «Проблеми і перспективи соціальної роботи і психології в умовах війни» із залученням закладів вищої освіти усіх регіонів України.

Водночас у межах науково-дослідної теми молодих учених «Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами

інклюзивного туризму» започатковано реалізацію дослідницького проекту з написання колективної монографії «Соціально-психологічна реабілітація вразливих категорій громадян внаслідок війни». Напрями досліджень: теоретичні та практичні засади соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді, зокрема з ООП, внаслідок війни; психологічна та медико-соціальна реабілітація учасників бойових дій; зміст роботи та рекомендації сім'ям, у яких виховуються діти з інвалідністю; адаптація для переміщених дітей та їхніх сімей до освітнього середовища; цифрові ресурси для організації соціально-психологічної реабілітації; міжсекторальна співпраця у здійсненні реабілітаційних заходів у громаді; розробка авторських методик, програм, тренінгів у роботі з дітьми та молоддю.

Традиційно найбільше зацікавлення серед студентської молоді викликає *проведення конкурсів з патріотичною тематикою*. Зокрема, Всеукраїнський соціальний проєкт «Все буде Україна», який реалізується онлайн у мережі «Фейсбук» на офіційній сторінці факультету. Соціальний проєкт складається із мікропроєктів, керівниками (відповідальними особами) якого є педагоги-організатори, соціальні педагоги закладів освіти України різних рівнів. Проєкт відповідає актуальним проблемам в українському суспільстві та триватиме до нашої перемоги. Після перемоги всіх відповідальних осіб та дітей буде відзначено почесними грамотами! Авторів кращих робіт буде відзначено на VII Національній премії «Діти-гордість України 2022» (<http://surl.li/bygci>).

З нагоди Дня психолога був проведений онлайн-конкурс фотоколажів «Психологія в моєму житті: психологічна допомога особистості у воєнний час». Мета конкурсу: сприяти використанню арттерапевтичних засобів, розвивати психологічну спостережливість, творчий підхід до вирішення конкретних психологічних ситуацій в умовах воєнного часу засобами фотовізуалізації. Учасниками конкурсу були здобувачі вищої освіти факультету. Конкурс проводився за допомогою платформи соціальних медіа «Інстаграм» та «Фейсбук» (<http://surl.li/bsfhz>). Переможців було відзначено дипломами. Презентація їхніх робіт відбулася під час проведення Всеукраїнського фестивалю інноваційної психології.

Отже, на основі узагальнення досвіду факультету соціальної та психологічної освіти як структурного підрозділу Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини виокремлено напрями позанавчальної діяльності студентської молоді в умовах дистанційного навчання, зумовленого воєнним станом: заходи щодо надання першої психологічної допомоги всім учасникам освітнього процесу, а також здійснення психологічного супроводу щодо долання травмивного впливу наслідків війни; створення умов з набуття здобувачами соціальних навичок *soft skills*; наявність системи визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті; проєктна діяльність, як метод навчання, освітня технологія та форма позааудиторної роботи зі студентською молоддю; заходи з інтеграції та участі молоді у суспільному житті із застосуванням цифрових інструментів; волонтерська діяльність; національно-патріотичне виховання; науково-дослідна діяльність; проведення конкурсів з патріотичною тематикою.

З огляду на цей досвід перспективними видаються такі заходи для роботи зі студентською молоддю: уведення до освітніх програм освітніх компонентів з

медіаграмотності та управління конфліктами; посилення уваги менеджерів вищої освіти до інституту кураторства в умовах дистанційного навчання; розробка програм соціально-психологічної реабілітації та адаптації після дистанційного навчання, а також від наслідків військових подій; посилення в освітніх програмах формування соціальних навичок, спрямованих на розвиток соціоемоційної компетентності здобувачів; розробка та впровадження в закладах освіти обґрунтованих рекомендацій щодо заходів з вшанування пам'яті загиблих під час війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безлюдний О. І., Кравченко О. О., Войтовська А. І. Навчально-реабілітаційний та соціально-виховний супровід студентів з обмеженнями життєдіяльності. *Народна освіта*. 2019. Вип. 2(38). С. 71–78. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/11703/1/Bezlyudnyi%2C%20Kravchenko%2C%20Voitovskaya.pdf> (дата звернення: 15.01.2022).
2. Про вищу освіту: Закон України. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.01.2022).
3. Коляда Н. М., Кравченко О. О. Практичний досвід формування «soft-skills» в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 6. № 27. Doi: 10.24919/2308-4863.3/27.203686 (дата звернення: 17.02.2022).
4. Концепція національного виховання студентської молоді: додаток до рішення колегії МОН від 25.06.2009 № 7/2–4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr2_4290-09#Text (дата звернення: 15.01.2022).
5. Кравченко О. О. Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія» – інноваційна форма виховання в умовах закладу вищої освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Умань, 2018. Вип. 1. С. 140–151. URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/134903> (дата звернення: 15.01.2022).
6. Кравченко О. О. Організаційно-змістові засади дистанційного навчання у ЗВО України в умовах карантинних обмежень. *Університети і лідерство*. 2020. № 1(9). С. 118–135. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/13285> (дата звернення: 15.01.2022).
7. Кравченко О., Коляда Н. Підготовка PhD здобувачів до управління науковими проєктами: з досвіду реалізації ОНП «Соціальна робота». *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2(7). С. 322–331.
8. Культурно-рекреаційно-туристична Черкащина: інклюзивно-соціальна 3D-карта. URL: <https://fspro.udpu.edu.ua/inklyuzivno-sotsial%CA%B9na-3D-karta/#/> (дата звернення: 15.01.2022).
9. Рекомендації щодо застосування критерії оцінювання якості освітньої програми. Київ: Оріон, 2020. 66 с.
10. Слюсаревський М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді. *Вісник НАПН України*, 2022, Вип. 4(1). Doi: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4124> (дата звернення: 15.01.2022).

REFERENCES

1. Bezlyudnyi, O. I., Kravchenko, O. O., Voitovska, A. I. (2019). Navchalno-reabilitatsiyni ta sotsialno-vykhovnyi suprovod studentiv z obmezheniamy zhyttiedialnosti [Educational-rehabilitation and social-educational support of students with limitations in life activities]. *Narodna osvita – Public education, issue 3(38)*, 71–78. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/11703/1/Bezlyudnyi%2C%20Kravchenko%2C%20Voitovskaya.pdf> [in Ukrainian].
2. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy. (2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
3. Koliada, N. M., Kravchenko, O. O. (2020). Praktychnyi dosvid formuvannia “soft-skills” v umovakh zakladu vyshchoi osvity [Practical experience of forming “soft-skills” in the conditions of a higher education institution]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences, vol. 6, issue 27*. Doi: 10.24919/2308-4863.3/27.203686 [in Ukrainian].
4. Kontsepsiia natsionalnoho vykhovannia studentskoi molodi: dodatok do rishennia kolehii MON vid

- 25.06.2009. protokol № 7/2–4. [The concept of national development of student youth: an addendum to the decision of the collegium of the Ministry of Education and Science of 25.06.2009]. (2009). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr2_4290-09#Text [in Ukrainian].
5. Kravchenko, O. O. (2018). Natsionalno-patriotychnyi tabir dlia studentskoi molodi “Diia” – innovatsiina forma vykhovannia v umovakh zakladu vyshchoi osvity [The national-patriotic camp for student youth “Diya” is an innovative form of education in the conditions of a higher education institution]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny – Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University of Pavlo Tychyna, issue 1, 140–151*. URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/134903> [in Ukrainian].
 6. Kravchenko, O. O. (2020). Orhanizatsiino-zmistovi zasady dystantsiinoho navchannia u ZVO Ukrainy v umovakh karantynnykh obmezhen [Organizational and content principles of distance learning in higher education institutions of Ukraine under quarantine restrictions]. *Universytety i liderstvo – Universities and leadership, issue 1(9), 118–135*. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/13285> [in Ukrainian].
 7. Kravchenko, O., Koliada, N. (2021). Pidhotovka PHD zdobuvachiv do upravlinnia naukovyimi proiektamy: z dosvidu realizatsii ONP “Sotsialna robota” [Preparation of PHD applicants for the management of scientific projects: from the experience of the implementation of the Social Work Program]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita – Social work and social education, issue 2(7), 322–331* [in Ukrainian].
 8. Kulturno-rekreatsiyno-turistichna Cherkaschina: Inklyuzivno-sotsialna 3D-karta [Cultural, recreational and touristic Cherkasy region: inclusive social 3D map]. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/inklyuzyvno-sotsial> [in Ukrainian].
 9. Rekomendatsii shchodo zastosuvannia kryterii otsiniuvannia yakosti osvitnoi prohramy. (2020). Kyiv: Orion [in Ukrainian].
 10. Sliusarevskyi, M. (2022). Sotsialno-psykholohichni stan ukrainskoho suspilstva v umovakh povnomashtabnoho rosiiskoho vtorhnennia: nahalni vyklyky i vidpovidi [The socio-psychological state of Ukrainian society in the conditions of a full-scale Russian invasion: urgent challenges and responses]. *Visnyk NAPN Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine, issue 4(1)*. Doi: 10.37472/v.naes.2022.4124 [in Ukrainian].